

Оновлення освітніх програм на засадах студентоцентризму для спеціалізованого університету складним завданням, оскільки одночасно вимагає пошуку нових навчальних перспектив і горизонтів, застосування виваженої і збалансованої внутрішньої навчально-методичної політики та створення можливостей для розвитку професорсько-викладацького персоналу.

Література

1. Довідник користувача ЄКТС/ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: eenu.edu.ua/sites/default/files/.../dovidnik.docx
2. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf
3. Вступне слово до проекту Тьюнінг – гармонізація освітніх структур у Європі. Внесок університетів у Болонський процес/[Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf

*Степаненко С.В., к.е.н.,
професор, завідувач кафедри
історії та теорії господарства*

*Думати легко, діяти важко,
а перетворити думку на дію –
найбільш складне завдання на світі
(Й.Гете)
Велика мета освіти це не знання, а дії
(Герберт Спенсер)*

НАУКОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНІХ (НАУКОВИХ) ПРОГРАМ НОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Важливим напрямком реалізації положень Закону України «Про вищу освіту» є запровадження в нашій країні нових спеціальностей, передбачених «Переліком галузей знань і спеціальностей, за якими ведеться підготовка здобувачів вищої освіти», затвердженого постановою КМУ України від 29 квітня 2015 р. №266. Успішне виконання поставлених завдань передбачає здійснення ряду послідовних кроків, серед яких: розробка стандарту освіти, як основи отримання студентами диплому Держаного зразка; дотримання вимог до якості вищої освіти, сформованих Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти; підготовка навчальними закладами освітніх (наукових) програм, що відповідають умовам ліцензування освітньої діяльності та акредитації освітніх програм тощо. Якщо підготовка стандартів та вимог до якості освіти покладається на Міністерство освіти та Національне агентство, то розробка освітніх (наукових) програм є відповідальністю навчальних закладів.

У досягненні високого рівня сучасної вищої економічної освіти вирішальну роль відіграє створення науково обґрунтованих освітніх (наукових) програм. Вони повинні бути направлені на вирішення таких основопологаючих завдань вищої освіти:

- надання всім складовим освітніх (наукових) програм та науково освітньої діяльності в цілому *студентоцентричного* спрямування;
- поглиблення *наукового змісту* освіти;
- забезпечення *єдності науки й практики*.

Студентоцентричне спрямування науково освітньої діяльності передбачає створення всіх умов для розвитку особистісних та професійних якостей студентів, необхідних для успішної суспільної та фахової діяльності. Реалізація даного принципу в освітніх (наукових) програмах передбачає:

- спрямування науково-освітнього процесу на кінцеві результати навчання відображених у набутих *освітніх компетенціях*;
- урахування в освітніх (наукових) програмах пріоритетів особи що навчається: реалістичність запланованого навчального навантаження; надання можливостей щодо вибору змісту, темпу, способу та місця навчання;
- відображення досягнень світової економічної науки та передової практики в організації науково освітнього процесу тощо.

Визначення *освітніх компетенцій* і чинників, що впливають на їх зміст за окремими професіями, спеціальностями та кваліфікаційними рівнями, виступає передумовою розробки освітніх (наукових) програм. Важливо враховувати, що *компетенції* — це передбачені освітньою програмою та здобуті, перевірені (діагностовані) і підтверджені практичними діями, суспільні якості та професійні здатності особи, необхідні для діяльності за обраною *професією*, для виконання спеціальних видів робіт (*спеціальності*) певного рівня складності (*кваліфікації*).

Практичні дії по формуванню компетенцій фахівців з економіки розпочинаються з визначення їх структури. Студентоцентризм вищої освіти передбачає включення до складу компетенцій таких груп:

- гуманітарних, що відображають формування суспільних **якостей особи** (цінностей, суспільних цілей, світоглядності тощо);
- **загальнопрофесійних здатностей**, необхідних для виконання робіт, притаманних кожній спеціальності даної професії;
- **здатностей до виконання спеціалізованих видів робіт** у межах даної спеціальності;
- **здатностей**, що характеризують певний **кваліфікаційний рівень робіт**, притаманних бакалаврам, магістрам чи докторам філософії з даної спеціальності.

Розробка освітніх програм передбачає встановлення конкретного переліку і точного визначення (формулювання) освітніх компетенцій, що входять до кожного освітньо-кваліфікаційного рівня спеціальності.

Поглиблення наукового змісту освіти досягається шляхом вибору та послідовного дотримання методологічних засад і теоретичних основ формування економічних знань, їх систематизації на основі чітко визначених наукового об'єкту та наукового предмету кожної галузі знань (професії економіста) та економічних спеціальностей.

Науковий об'єкт галузі знань, що утворюють наукові основи певної професії чи спеціальності, відображає спрямованість даної професійної (спеціальної фахової) діяльності на досягнення суспільними суб'єктами *зовнішніх цілей*, характеризує призначення (місію) їх діяльності в зовнішньому середовищі (суспільстві). Зовнішні цілі діяльності суспільних суб'єктів виступають критерієм розмежування окремих професій і спеціальностей, а необхідні знання для такої діяльності об'єднуються поняттям наукового предмету.

Науковий предмет галузі знань чи спеціальності — це базове положення чи певні принципи (керівна ідея), що дозволяють об'єднати наукові знання, які входять до наукового об'єкту (охоплені ним), в цілісну систему (систематизувати їх) та встановити сутнісність цих знань. Предмет характеризує спрямованість діяльності суб'єктів на досягнення *його цілей (внутрішніх)*, та узгодження їх з зовнішніми цілями. Тому в науковому предметі відображаються знання про функціональну направленість діяльності суб'єктів; формування системних результатів (які виникають внаслідок взаємодії суб'єктів); зв'язок, що об'єднує всі аспекти діяльності.

Визначення наукового об'єкту та предмету професій і спеціальностей залежить від обрання певної *методології наукового пізнання* дійсності. У сучасних дослідженнях використовуються переважно методологічні засади позитивізму та цивілізаційного аналізу суспільних процесів. *Класична та неокласична* економічна наука спираються на принципи позитивізму, неопозитивізму, постпозитивізму. *Інституціональна* економічна теорія використовує підходи та принципи цивілізаційної парадигми суспільствознавства. Реалізація принципу студентоцентризму в освітніх (наукових) програмах підготовки економістів можливе лише на засадах методології сучасного інституціоналізму.

Посидання досягнень економічної науки й практики забезпечується застосуванням *діяльнісного* підходу в організації науково-освітнього процесу, який має методологічне значення для розробки освітніх (наукових) програм. Діяльність є практичним способом прояву та розвитку суспільних якостей і професійних здатностей індивідів. У діяльності проявляється рівень розвитку та суспільний статус (умови, можливості прояву) економічних суб'єктів, особливості цілеполагання, як ключової характеристики їх активності. Саме цілі відображають практичну спрямованість діяльності. Діяльнісний підхід в освіті означає наукове забезпечення вибору цілей і раціональний вибір засобів і способів їх досягнення.

Суспільний характер економічної діяльності суб'єктів обумовлює наявність у ній кількох рівнів цілей. Прийнято виділяти два найвищі рівні цілей суб'єктів, які є джерелом (носіями) діяльності: *зовнішні цілі*, обумовлені суспільним характером економічної діяльності, що виступають як його *місія* (призначення) в економічній системі суспільства, та *власні (індивідуальні та колективні, внутрішні) цілі*, пов'язані з необхідністю відтворення та розвитку економічних суб'єктів.

В освітніх програмах діяльнісний підхід реалізується шляхом орієнтації наукових знань на всебічне розкриття *цілей* фахової діяльності та раціональний вибір *засобів* їх досягнення. Вплив практики на формування освітніх програм здійснюється шляхом відображення в них реально існуючих умов досягнення цілей, що зовні проявляється у *функціональних обов'язках*, притаман-

них певним посадам. Перелік посад містить види та кваліфікаційний рівень робіт, виконання яких повинні знайти своє відображення в освітніх компетенціях. Це досягається на основі всебічного аналізу *економічної діяльності*, до виконання якої готуються студенти.

Практичні дії по створенню освітніх (наукових) програм, за кожною спеціальністю професії економіста та кваліфікаційним рівнем (бакалавра, магістра, доктора філософії), передбачає формування *предметного поля*. Воно являє собою цілісну систему дисциплін, що реалізують усі три ключові завдання сучасної вищої освіти: студентоцентризм, науковий зміст, єдність науки з практикою що направлені на оволодіння відповідними освітніми компетенціями. Включення дисципліни до предметного поля освітньої (наукової) програми конкретної спеціальності та певного кваліфікаційного рівня, залежить від того, в якій мірі вона містить *наукові знання*, що розкривають *цілі* фахової діяльності та озброюють студента засобами їх досягнення, орієнтовані на формування відповідних *компетенцій*. Практично такий відбір дисциплін здійснюється на основі *наукового об'єкту та предмету* відповідних професій, спеціальностей і кваліфікаційних рівнів.

При підготовці кафедрами та факультетами КНЕУ освітніх (наукових) програм важливо ураховувати, що економічна діяльність виконується в рамках відносно самостійних сфер суспільного життя – *суспільства* як цілісності, та відносно відокремленої його складової – *економічної системи*. Тому одні економічні спеціальності формуються на основі галузі знань «Соціальні та поведінкові науки», а інші – галузі знань «Управління та адміністрування». Перші є складовою професії «суспільна діяльність», а другі – професії «управління та адміністрування» (в економіці). Ці професії, та притаманні їм спеціальності, мають різну направленість, обумовлену особливостями наукових об'єктів і предметів і місцем у системі суспільного поділу праці, що призводить до суттєвих відмінностей у змісті освітніх (наукових) програм.

Галузь знань «05. Соціальні та поведінкові науки» утворює наукові засади професії «суспільна діяльність», у центрі якої дослідження суспільства та його підсистем як цілісних утворень, впливу на них зовнішнього середовища існування, їх реакції на такі впливи. *Пізнавально-аналітична та проектно-консалтингова спрямованість* майбутньої діяльності фахівців даної професії визначає особливість освітніх програм та освітніх компетенцій, що формуються на основі даної галузі наукових знань. Аналіз, моделі, підходи, стратегії пізнання сутності розвитку суспільств Європейської цивілізації та їх структурних складових у національному і глобальному світовому просторах і природному середовищі передбачають зосередження уваги на обґрунтування вибору адекватних напрямків, варіантів, порядків активності суспільних суб'єктів у *мінливому зовнішньому середовищі*. Пропозиції щодо *проектів прийняття та наукове супроводження рішень*, а не безпосередня організація їх виконання та дослідження їх результатів, принципово відрізняє практичну спрямованість економічних спеціальностей професії «суспільна діяльність».

Науковим об'єктом галузі знань «05. Соціальні та поведінкові науки» є *структура та процеси функціонування й розвитку суспільств і їх політичної, економічної, соціальної та духовно-культурної підсистем у часі, світовому й цивілізаційному просторах і природному середовищі, що забезпечують відтворення та розвиток індивідів та суспільств Європейської цивілізації, зростання рівня суспільного життя людей*.

Науковим предметом галузі знань «05. Соціальні та поведінкові науки» є *діяльність суспільних суб'єктів направлена на пізнання та наукове обґрунтування шляхів відтворення та розвитку кожного індивіда й суспільств Європейської цивілізації шляхом забезпечення їх потреб. Потреби* – це сукупність матеріальних і нематеріальних умов, необхідних для відтворення та розвитку індивідів і суспільств у процесі їх суспільної діяльності. (Необхідні умови для життєдіяльності людей поза межами суспільної діяльності відображають їх біологічну природу та визначаються як нужда.)

Для обґрунтування різних економічних спеціальностей, у межах професії «суспільна діяльність», необхідно визначити окремі *види суспільної діяльності*, що спрямовуються на *забезпечення різних потреб* суспільства та індивідів. Особливість таких видів діяльності може бути встановлена лише на основі обґрунтування наукового об'єкту та предмету, що відображають сутнісність економічних спеціальностей у межах професії «суспільна діяльність». При формулюванні наукових об'єктів і предметів окремих економічних спеціальностей, вирішальну роль відіграє вище наведене визначення об'єкту і предмету наукової галузі знань «05. Соціальні та поведінкові науки».

Науковим об'єктом спеціальності «економіка», в межах даної галузі знань, є *структура та процеси функціонування і розвитку національних ринкових економічних систем у часі, суспільному просторі та природному середовищі, що забезпечують відтворення і розвиток індивідів і суспільств Європейської цивілізації шляхом задоволення їх постійно зростаючих економічних потреб*.

Науковим предметом спеціальності «економіка» є *діяльність економічних суб'єктів направлена на пізнання та обґрунтування напрямків і шляхів розвитку виробництва й споживання то-*

варів і послуг, необхідних для забезпечення постійно зростаючих **економічних** потреб індивідів і суспільства.

Під **економічними потребами** слід розуміти *необхідність для особистого та виробничого споживання матеріальних засобів і нематеріальних умов, що виступають у формі товарів і послуг*. Особисте споживання товарів і послуг забезпечує фізичне відтворення суспільних суб'єктів, а кінцеве виробниче споживання передбачає їх використання для виконання інших видів суспільної діяльності, окрім економічної, направлених на забезпечення позаекономічних потреб. Незважаючи на те, що забезпечення економічних потреб *передуює в часі* та створює умови для всіх інших видів суспільної, вони не розглядаються як важливіші, порівняно з іншими потребами та видами суспільної діяльності.

Освітні програми та притаманні їм компетенції спеціальностей професії «суспільствознавство», формуються на основі наукових знань, обумовлених не лише науковими об'єктами та предметами цих спеціальностей, а й вимогами з боку практики. Так, предметне поле освітньої програми спеціальності «економіка» складається з дисциплін, перелік яких обмежується науковим об'єктом даної спеціальності, а зміст цих дисциплін обумовлюється науковим предметом і функціональними обов'язками, до виконання яких готується фахівець відповідного рівня. Зокрема, до навчального плану повинні входити предмети, *наукові знання* яких розкривають: генезис національних господарських систем суспільств Європейської цивілізації та набуття ними якостей ринкових економічних систем; структуру та процеси функціонування і розвитку економічних систем; способи забезпечення їх цілісності; цілі діяльності суспільних суб'єктів і засоби (умови) виробництва та споживання товарів і послуг, необхідних для задоволення економічних потреб індивідів і суспільства тощо.

З точки зору місця спеціальності «економіка» в системі суспільного поділу праці (з боку практики), на предметне поле освітньої програми даної спеціальності впливають вимоги щодо: забезпечення наукового обґрунтування прийняття мікроекономічних та макроекономічних рішень, стосовно функціонування та розвитку національної ринкової економічної системи, її підсистем та окремих корпорацій; підготовка наукових рекомендацій по інституціональному удосконаленню національної економічної системи; ведення наукової, науково-педагогічної діяльності, економічного просвітництва тощо.

Спеціалізаціями, сутнісність яких обумовлена характером і вище названими науковим об'єктом і предметом спеціальності «економіка», можуть бути: *економічна теорія, соціально-економічна статистика, математичні моделі в економіці, екологічна економіка тощо*.

Науковим об'єктом спеціальності «міжнародні економічні відносини», є *національні ринкові економічні системи суспільств Європейської цивілізації в структурі та процесах функціонування світової економіки, що забезпечують відтворення і розвиток індивідів і суспільств Європейської цивілізації шляхом задоволення їх постійно зростаючих економічних потреб*. У системі національного рахівництва даний напрямок економічної діяльності виділено окремим рядком.

Науковим предметом спеціальності «міжнародні економічні відносини», є *діяльність суб'єктів національних ринкових економічних систем у глобальному економічному середовищі, направлена на пізнання та обґрунтування напрямків і шляхів забезпечення постійно зростаючих економічних потреб індивідів і суспільства шляхом формування взаємовигідних (Парето-оптимальних) міжнародних економічних зв'язків*.

Предметне поле освітньої (наукової) програми спеціальності «міжнародні економічні відносини» також формуються на основі наукового об'єкту та предмету і вимог, передбачених функціональними обов'язками фахівців відповідних рівнів. Перелік дисциплін та їх зміст повинні містити наукові знання про: структуру, функціонування і розвиток національних економічних систем; структуру та процеси функціонування та розвитку світової економічної системи; економічні інститути національної та глобальної економіки; напрямки та форми взаємодії суб'єктів національної економіки з суб'єктами світової економіки тощо.

З боку практики, освітня програма даної спеціальності повинна відображати вимоги до осіб, які здобувають вищу освіту, щодо здатностей: проектування і аналізу взаємодії з суб'єктами глобального економічного середовища; обґрунтування цілей і способів їх виконання; оцінювання економічних і соціальних наслідків міжнародних економічних операцій суб'єктів глобальної економічної системи тощо.

До **спеціалізацій**, різних освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціальності «міжнародні економічні відносини», варто віднести: *міжнародну економіку, міжнародну торгівлю товарами військового та подвійного призначення, європейську економічну інтеграцію тощо*.

Галузь знань «07. Управління та адміністрування» утворює наукові засади професії, в центрі якої **практична організація (мистецтво) економічної діяльності** за окремими напрямками. Поняття організації (для живих і соціальних систем – самоорганізації) покликані розкрити природу *предметно-перетворювальної (практичної)* сторони економічної діяльності, що допов-

нює пізнавально-аналітичну її сторону, яка історично відокремила від першої в ході історичного розвитку суспільного поділу праці. *Необхідність організації* системних утворень викликана безперервними змінами як у самих системах, так і в середовищі їх існування. Організація економічних систем є засобом їх пристосування до змін, способом функціонування та розвитку як цілісних утворень у практичному житті.

Самоорганізація соціальних (у т.ч. – економічних) систем включає в себе формування керівного центру та сукупності механізмів, що забезпечують реагування на постійні зміни в системі та середовищі її функціонування. В біологічних системах вони представлені головним мозком і механізмами гомеостазу та метаболізму. Суспільство, як соціальну систему, організує владний центр, представлений державою, що створює *структурні* підсистеми, покликані виконувати певні функції. Іншою складовою самоорганізації суспільства та його підсистем є забезпечення безперервності та постійного продовження *процесів* суспільної діяльності суб'єктів. Це досягається шляхом налагодження зворотного зв'язку між результатами та діями суб'єктів, їх корекції під впливом отриманих результатів.

Самоорганізація економічної системи відбувається шляхом *організації структури* конкретних засобів, необхідних для виконання місії, та *організації процесу* раціонального використання елементів структури засобів виробництва для створення конкретного продукту, в якому інтегруються зовнішні та внутрішні цілі. Так дві нерозривні сторони економічної діяльності суб'єктів, що відображають їх місію та власну мету, на практиці, реалізуються шляхом формування *структури* необхідних засобів діяльності та *організації процесу* їх використання для виробництва продукту. Організаційним центром тут виступає держава та ринок.

Організація економічної діяльності здійснюється шляхом *адміністрування й управління нею* – формування *структури, раціонального вибору і трансформації ресурсів, створення продукту та його реалізації*. Важливим засобом організації економічної системи є розбудова економічних інститутів, (а на рівні корпорацій – рутин). У науковій літературі та практиці господарювання організація економічної діяльності отримала назву *менеджменту*. Це дає підстави для визначення професії, в галузі знань «Управління та адміністрування», як **менеджмент економічної діяльності**, що точніше відображає наукову сутнісність даної галузі знань і місце професії у суспільному поділі праці. На рівні галузі наукових знань менеджмент розглядається як сукупність принципів і підходів в організації економічної діяльності за кожною спеціальністю, виступає в формі «*філософії менеджменту*».

Науковим об'єктом галузі знань «07. Управління та адміністрування» є *структура* необхідних засобів і *процеси* економічної діяльності суб'єктів у суспільному та міжнародному просторі й природному середовищі, що забезпечують задоволення постійно зростаючих **економічних потреб** індивідів і суспільств Європейської цивілізації. Зовні це проявляється в системі функціональних напрямків, видів і рівнів економічної діяльності суб'єктів. Класифікація економічної діяльності суб'єктів стає основою для визначення окремих спеціальностей (спеціалізації) і кваліфікаційних рівнів підготовки економістів у рамках професії «управління та адміністрування».

Науковим предметом галузі знань «07. Управління та адміністрування» є *організація структури та процесів координації, регулювання, мотивації економічної діяльності суб'єктів, направленої на раціональний вибір та ефективне використання ресурсів у процесі виробництва та споживання товарів і послуг, необхідних для задоволення постійно зростаючих економічних потреб* індивідів і суспільств Європейської цивілізації.

Для розмежування спеціальностей професії «управління та адміністрування» («менеджмент економічної діяльності») та розробки освітніх програм по підготовці відповідних фахівців, українською важливо класифікувати організацію економічної діяльності за певними критеріями. Останні характеризують різні аспекти цілей економічної діяльності, відображають її спрямованість. Такими критеріями виступають *характер, функціональна спрямованість і вид (форма)* економічної діяльності. Перші два критерії відображають різні аспекти реалізації місії економічної діяльності суб'єктів у суспільстві та його економічній сфері, а третій – досягнення власних цілей суб'єктів економічної діяльності.

Так, за своїм *характером* економічна діяльність класифікується як **бізнесова (підприємницька)**, що направлена на *зростання вартості* товарів і послуг. Вона включає: **перенесення** вартості ресурсів, під час їх витрат і трансформації; **створення** *доданої* вартості в процесі виробництва та споживання товарів і послуг; **відокремлення** новоствореної (перенесеної та доданої) вартості від матеріальної оболонки товару в процесі проведення економічної операції з іншими суб'єктами та надання їй всезагальної грошової форми. *Метою* економічної діяльності суспільних суб'єктів стає отримання частки новоствореної вартості (виробництво ВВП).

Характер **неприбуткової** економічної діяльності полягає у раціональному виборі та ефективному використанні (трансформації) ресурсів; створення благ, що мають суспільну цінність (відповідають економічним потребам) і вимірюються граничною корисністю для конкретного спо-

живача. *Метою* економічної діяльності суспільних суб'єктів стає створення благ, необхідних для задоволення економічних потреб суспільства.

Тобто поєднання різних аспектів економічної діяльності направлених на збереження і примноження вартості та на виробництво, розподіл, обмін і споживання її матеріального носія – товарів і послуг відкриває можливість підпорядкувати її одній із двох можливих цілей.

Іншим критерієм класифікації є **функціональна направленість** економічної діяльності на забезпечення цілісності економічної системи. Остання є основною метою економічної системи (як і кожної системи), адже в разі її розпаду вона не виконає свого призначення в суспільстві. Суспільний характер економічної діяльності, місце в суспільному поділі праці обумовлюють взаємну залежність і доповнюваність різних напрямків діяльності. Основою для встановлення окремих напрямків економічної діяльності суб'єктів виступають чотири *кінцеві причини цілісності* системних об'єктів, обґрунтованих ще в античні часи та широко вживаних впродовж багатьох століть для пояснення природи об'єктів.

Дія цих причин в економічній сфері суспільства викликає необхідність спрямування економічної діяльності суб'єктів в наступних напрямках:

- **виробнича економічна діяльність** направлена на створення благ, необхідних для задоволення *матеріальних потреб* індивідів і суспільства. Вона реалізує *матеріальну* кінцеву причину цілісності економічної системи та обумовлює об'єктивність існування виробничої підсистеми економічної системи;

- **обмінна (посередницька) економічна діяльність** направлена на формування зв'язків між різними суб'єктами економічної системи, що забезпечують *потреби виробників* в існуванні споживачів, та *потреби споживачів* у виробниках, в поєднанні виробництва та споживання. Економічні зв'язки відображають сутнісність економічної системи на певних етапах її історичного розвитку. Діяльність по їх формуванню та реалізації відображає *сутнісну* кінцеву причину цілісності, стає основою обмінної (посередницької) підсистеми економічної системи;

- **публічна економічна діяльність** спрямована на формування верховною владою суспільства рушійних сил і координацію економічної діяльності суб'єктів економічної системи, яку виконує особливий суспільний суб'єкт – держава. Даний напрямок економічної діяльності направлений на забезпечення *суспільних економічних потреб* і відображає реалізацію *рушійної* кінцевої причини цілісності економічної системи та виступає основою економіко-політичної підсистеми економічної системи;

- **соціально-економічна діяльність** направлена на розвиток трудового потенціалу суспільних суб'єктів – працівників (власників трудового потенціалу). Метою будь-якої суспільної діяльності є відтворення і розвиток індивідів, а економічна діяльність спрямована на прояв і розвиток їх здатностей до праці, на забезпечення *потреб у прояву активності*, (у праці), відображає *цілеполагаючу* кінцеву причину цілісності економічної системи та виступає основою соціально-економічної підсистеми економічної системи.

З боку економічної системи, кожен із зазначених напрямків діяльності економічних суб'єктів, виступає як функція по збереженню та подальшому розвитку її цілісності. Функціональна спрямованість діяльності економічних суб'єктів викликає необхідність використання ними спеціальних засобів і робить можливим віднесення таких суб'єктів до відносно відокремлених груп, що утворюють підсистеми економічної системи. Виробнича, обмінна (посередницька), публічна та соціально-економічна підсистеми виникають на основі особливостей функціональної спрямованості економічної діяльності суб'єктів, які входять до них, і використовують спеціальні засоби та форми діяльності. Кожна, з перелічених підсистем економічної системи, стає об'єктом для наукових досліджень і підготовки фахівців.

Функціональну єдність підсистем економічної системи слід розглядати як *методологічний принцип* що дозволяє значно повніше характеризувати цілісність економічної системи, порівняно з **принципом рівноваги**, що широко використовується в сучасних дослідженнях. Функціональна єдність відображає спосіб досягнення цілісності на вищому рівні порівняно з принципом рівноваги, так як характеризує поєднання в ціле якісно різномірних складових.

Важливим *критерієм* для виділення в якості окремого виду економічної діяльності є її спрямованість на **забезпечення цілісності суб'єктів**, що її виконують, на їх відтворення та розвиток, як передумови виконання функціонального призначення. На практиці економічних суб'єктів прийнято називати: інституціональними одиницями (в системі національного рахівництва), корпораціями (як об'єднання двох і більше індивідів для спільної економічної діяльності), підприємствами, економічними організаціями тощо. Незважаючи на певні смислові відмінності, в цих та інших назвах економічних суб'єктів, вони мають спільну природу та проводять діяльність, направлену на досягнення власних цілей, перш за все головної їх мети – забезпечення власного відтворення та розвитку.

Окремі види діяльності, які забезпечують особливо важливі процеси в досягненні цілісності суб'єктів, стають об'єктом певних спеціальностей чи спеціалізацій. До числа таких спеціальностей слід віднести, насамперед, **менеджмент організацій та облік, аналіз витрат і результатів економічної діяльності**. Даний вид економічної діяльності відіграє важливу роль у забезпеченні головної мети економічних суб'єктів, тому вона повинна розглядатися як сфера професійної діяльності економістів, як об'єкт окремої спеціальності.

Таким чином, усі види економічної діяльності, що відрізняються між собою: за *характером*, коли поділяються на підприємницьку та неприбуткову; за *функціональною направленістю*, коли виступають у формі виробничої, обмінної (посередницької), публічної та соціально-економічної; за *роллю (призначенням)* у відтворенні економічних суб'єктів, коли набуває менеджментської та обліково-аналітичної направленості, стають основою формування економічних спеціальностей у рамках професії «управління та адміністрування» (менеджмент економічної діяльності). При цьому важливо урахувати, що кожен вид функціональної спрямованості діяльності може набувати бізнесового (підприємницького) чи неприбуткового характеру.

Формування освітніх (наукових) програм спеціальностей даної професії передбачає визначення предметного поля дисциплін, що забезпечують наукові знання для них. Межі предметного поля освітніх програм окреслюються науковим об'єктом кожної спеціальності, а сутнісність знань – науковим предметом спеціальності. До цього слід додати вплив вимог з боку практики на зміст освітніх (наукових) програм спеціальностей, відображених у функціональних обов'язках посад, для зайняття яких ведеться підготовка у навчальних закладах.

- **Науковим об'єктом** спеціальностей, що забезпечують економічну діяльність суб'єктів у **виробничій підсистемі**, є *структура засобів виробництва та процеси економічної діяльності, направленої на створення благ, необхідних для задоволення матеріальних потреб індивідів та суспільства*. У ринковій економічній системі вони виступають у формі товарів і послуг, пов'язаних із споживанням матеріальних благ. Дану підсистему прийнято називати: в системі національного рахівництва – «Інституціональним сектором нефінансових корпорацій», а в науково-популярній літературі – **реальним сектором** економічної системи. У центрі виробничої підсистеми – раціональний вибір та ефективне використання ресурсів у процесі виробництва товарів і послуг.

У той-же час економічні суб'єкти виробничої підсистеми переслідують *різні цілі*. Одні суб'єкти економічну діяльність підпорядковують створенню та отриманню доданої вартості. Таку діяльність прийнято називати **бізнесовою (підприємницькою) економічною діяльністю**. Метою економічної діяльності інших суспільних суб'єктів виробничої сфери, є забезпечення відтворення вартості витрачених ресурсів, отримання та використання доходу на розвиток і покращення умов діяльності та визначається як **неприбуткова економічна діяльність**.

Зазначені цілі суб'єктів **виробничої** сфери ринкової економічної системи обумовлюють необхідність визначення двох наукових предметів і формування на їх основі двох освітніх програм різних спеціальностей (чи спеціалізацій). Однією спеціальністю може бути **підприємництво у виробничій сфері**, іншою – **менеджмент неекономічних виробничих організацій**. Науковими предметами зазначених спеціальностей відповідно виступають:

- *організація координації, регулювання, мотивування економічної діяльності суб'єктів, направленої на раціональний вибір та ефективне використання ресурсів у процесі виробництва товарів і послуг, з метою відтворення вартості ресурсів, створення доданої та отримання її частини в формі прибутку;*

- *організація координації, регулювання, мотивування економічної діяльності суб'єктів, направленої на раціональний вибір та ефективне використання ресурсів у процесі виробництва товарів і послуг з метою забезпечення потреб споживачів, отримання та використання доходу на покращення умов і результатів діяльності.*

До **спеціалізацій**, різних освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціальності «підприємництво у виробничій сфері», варто віднести: *економіка агропромислових формувань, економіка підприємства, економіка підприємства агропромислового комплексу, підприємницька діяльність, бізнес-адміністрування (управління розвитком бізнесу), міжнародний бізнес тощо*.

- **Науковим об'єктом** спеціальностей, що забезпечують економічну діяльність суб'єктів у **обмінній (посередницькій) підсистемі**, є *структура засобів і процеси економічної діяльності, направленої на поєднання виробництва та споживання; на забезпечення руху ресурсів, товарів і послуг; на набуття, втілений у них вартості, всезагальної грошової форми*. За своєю суттю така економічна діяльність передбачає забезпечення **потреб в економічних зв'язках**, в обміні результатами діяльності. Вона включає в себе організацію двох секторів: забезпечення руху *матеріальних* благ і послуг і руху *приватних фінансових ресурсів*. У системі національного рахівництва дану підсистему прийнято називати «Інституціональним сектором фінансових корпорацій», а з урахуванням руху матеріальних потоків – транзакційним сектором економічної системи. Зазна-

чені види обмінної (посередницької) діяльності виступають, відповідно, об'єктами **маркетингової та фінансово-кредитної економічної діяльності**, утворюють два сектори, що мають різні наукові предмети та виступають основою створення двох освітніх програм різних економічних спеціальностей. За свою сутністю вони також можуть мати підприємницьку спрямованість, а їх **наукові предмети** відповідно характеризуються як:

— *організація координації, регулювання, мотивування економічної діяльності суб'єктів, направленої на забезпечення руху **товарів і послуг від виробників до споживачів**, з метою збереження та примноження їх вартості й отримання прибутку*. Він відображає сутнісність спеціальності «**маркетинг**»;

— *організація координації, регулювання, мотивування економічної діяльності суб'єктів, направленої на забезпечення руху **грошових коштів (фінансових ресурсів)**, з метою збереження їх вартості та отримання прибутку*. Він відображає сутнісність спеціальності «**фінанси, банківська справа та страхування**».

До **спеціалізацій**, різних освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціальності «маркетинг», варто віднести: *комерційну діяльність і логістику тощо*.

До **спеціалізацій**, різних освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціальності «фінанси, банківська справа та страхування» варто віднести: *банківську справу, страхову діяльність тощо*.

• **Науковим об'єктом** спеціальностей, що забезпечують економічну діяльність в **економіко-політичній підсистемі** ринкової економічної системи, є *структура засобів і процеси економічної діяльності держави по забезпеченню **суспільних економічних потреб***. Держава – суб'єкт, який, завдяки володіння верховною владою у суспільстві, має особливий статус в економічній системі, що дозволяє впливати на економічну діяльність усіх інших суб'єктів. Економічна влада держави та державні фінанси утворюють важливі напрямки (підсистеми) **публічної економічної діяльності**, а засобами виконання функцій держави в економічній системі є розроблення економічної політики, державне управління та прийняття економічних інститутів. У системі національного рахівництва даний напрямок економічної діяльності представлено як окремий інституціональний сектор.

Науковим предметом спеціальності публічне управління є *цілеспрямованість, упорядкування та мотивування економічної діяльності суб'єктів шляхом забезпечення узгодженості (єдності) суспільних, колективних та індивідуальних економічних цілей з метою забезпечення **суспільних економічних потреб***. Він відображає сутнісність спеціальності «**публічне управління та адміністрування (в економіці)**».

До **спеціалізацій**, різних освітньо-кваліфікаційних рівнів даної спеціальності варто віднести: *державні фінанси, національну економіку, регіональну економіку та місцеве самоврядування тощо*.

• **Науковим об'єктом** спеціальностей, що забезпечують економічну діяльність у **соціально-економічній підсистемі** ринкової економічної системи є *організація структури засобів і процесів формування і розвитку суспільних суб'єктів – працівників (власників трудового потенціалу), направлену на задоволення їх **потреб у діяльності***. Трудовий потенціал суспільних суб'єктів є головним джерелом підвищення продуктивності праці, відтворення вартості ресурсів і створення доданої вартості. Тому сфера його формування та розвитку (соціально економічна сфера), відіграє вирішальну роль у виконанні місії економічної системи. Наукове забезпечення даної сфери потребує формування відповідної економічної спеціальності, яка, чомусь, не передбачена нині діючим в Україні переліком. Вона має неприбутковий характер і може бути названа «**менеджмент соціально-економічної діяльності**». У системі національного рахівництва даний напрямок відображається у двох інституціональних секторах – домогосподарстві та організації, що обслуговують домогосподарство.

Науковим предметом такої спеціальності (чи спеціалізації в рамках спеціальності «менеджмент») є *використання, відтворення та розвиток трудового потенціалу працівників на засадах рівних можливостей, еквівалентності, соціальної справедливості, субсидарності, довіри та партнерства*. Він відображає сутнісність спеціальності «**управління персоналом та економіка праці**».

Діяльність по організації структури та процесів економічних суб'єктів, направлена на досягнення головної їх мети – забезпечення власного відтворення та розвитку, набуває менеджментської спрямованості та може розглядатися в якості окремої спеціальності – «**менеджмент (економічних організацій)**». Сутнісність такої діяльності зводиться до отримання *результатів*, що відповідають поставленим цілям, та *співвимірні з витратами* ресурсів, понесених у процесі економічної діяльності.

До **спеціалізацій**, різних освітньо-кваліфікаційних рівнів даної спеціальності варто віднести: *менеджмент персоналу, менеджмент організацій, фінансовий менеджмент, інформаційний менеджмент тощо*.

Науковим об'єктом спеціальності облік та аналіз є кількісні характеристики (показники) структури засобів діяльності (фондів), витрат ресурсів та отриманих результатів, що відображають здатність суб'єктів економічної діяльності виконувати свою місію та досягати власні цілі. Дана спеціальність покликана забезпечити супроводження досягнення головної мети економічних суб'єктів – їх відтворення та розвитку.

Науковим предметом спеціальності облік та аналіз, є організація обліку та аналізу кількісних характеристик (показників) вартості, втіленої в запасах і потоках ресурсів і готової продукції, з метою встановлення балансу (відповідності) та оцінки ефективності витрат і результатів економічної діяльності. Рух вартості ресурсів, виробленої продукції, отриманих доходів і покриття витрат лежить у центрі спеціальності **«облік, (аналіз) та оподаткування»**.

До спеціалізацій, різних освітньо-кваліфікаційних рівнів даної спеціальності варто віднести: облік, аудит та оподаткування; облік, аудит та оподаткування в АПК тощо.

У наведених визначеннях наукових об'єктів і предметів економічних спеціальностей реалізуються теоретичні засади ринкових економічних систем як цілісностей, методологічні підходи їх системного аналізу. Ці формулювання повинні бути доповнені на основі узагальнень наукових знань, отриманих у процесі теоретичних та емпіричних досліджень практики.

Розширення методологічних підходів, оновлення теоретичних основ та уточнення наукового об'єкту та предмету кожної спеціальності, є магістральним шляхом розвитку кожної науки. Нині існує гостра потреба в широкому розгортанні таких досліджень у галузі економічних наук, що стане запорукою поглиблення їх наукового змісту та єдності з практикою.

Встановлення конкретного *переліку компетенцій, визначення їх формулювань і змісту* стає наступним кроком у розробці освітніх (наукових) програм. Він передбачає встановлення переліку гуманітарних, загально професійних, спеціальних і, в разі наявності спеціалізацій, – спеціалізованих компетенцій для кваліфікаційних рівнів бакалавра, магістра й доктора філософії з кожної економічної спеціальності. Створення такої матриці компетенцій закладає надійну основу для розмежування змісту освіти та відображення особливостей зв'язків із практикою фахівців кожного освітньо-кваліфікаційного рівня. Причому, матриця компетенцій із кожної спеціальності повинна завжди залишатися відкритою для поповнення новими компетенціями, що відображають нові наукові здобутки та узагальнення передового досвіду практики.

Розробка освітніх (наукових) програм з економічних спеціальностей передбачає надання кожній компетенції чіткого визначення, яке виступає реперною точкою для вибору навчальних дисциплін і надання спрямованості їх змісту. Сутнісність компетенції, як здатності особи виконувати певні суспільні та фахові дії, передбачає відображення в її формулюванні цілей, засобів і способів діяльності. **Компетенція** – це здатність особи визначати цілі діяльності, раціонально вибирати необхідні ресурси та такі способи їх використання, що максимально повно відповідають свідомо поставленим цілям. Визначення компетенцій спирається на методологію діяльнісного підходу, який не лише забезпечує поєднання науки з практикою, а й відіграє важливу роль у наданні компетенціям операційного характеру. Розкриття сутності та конкретизація змісту компетенцій у термінах діяльності відкриває шлях для формування предметного поля спеціальності та закладає методичні основи організації навчального процесу.

Гуманітарні компетенції направлені на формування особою здатностей вбачати в людині та її всебічному розвитку найвищу цінність і смисл суспільного життя. Така спрямованість гуманітарних компетенцій передбачає формування особою таких суспільних якостей, необхідних для професійної, громадської діяльності та її подальшого розвитку: світоглядність, пізнавальність, комунікативність, володіння суспільними цінностями та смислами. Для наукового формулювання та визначення змісту кожної гуманітарної компетенції, використовуються терміни «усвідомлення» цілей діяльності та «оволодіння» засобами та способами їх досягнення.

Світоглядність – усвідомлення особою сутності, ролі та місця людини в суспільстві, приналежності їх до певної цивілізації, входження в глобальний світовий простір і природне середовище; значимості взаємозв'язків між ними. Набуття світоглядних компетенцій відбувається в процесі усвідомлення значимості та формування здатностей: діяти соціально відповідально та громадсько свідомо, бережливого ставлення до навколишнього середовища, діяти безпечно для себе й інших людей, поєднувати автономну працю з діяльністю в соціальному й міжнародних контекстах, приймати обґрунтовані рішення та відповідати за наслідки їх втілення, взаємодіяти з іншими людьми для досягнення власних і спільних цілей, критично та самокритично ставитися до власних дій і дій інших людей тощо.

Пізнавальність – усвідомлення складності суспільства й оточуючого середовища, причин і логіки їх історичного розвитку та впливу на життя діяльність людей. Пізнавальні компетенції формуються в процесі оволодіння особою методів і засобів пізнання власної сутності й середовища існування, до яких слід віднести здатності: до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; володіння предметною областю професійної діяльності; проведення досліджень на відповідному

рівні; вчитися впродовж життя й бути сучасно навченим; генерувати нові ідеї, бути креативним; виявляти, ставити та вирішувати проблеми; вести пошук, оброблення та аналіз інформації з різних джерел; розробляти та управляти проектами; критично оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт; планувати та управляти часом тощо.

Комунікативність – усвідомлення необхідності та досягнення відкритості та активності особи до встановлення та реалізації різнобічних суспільних зв'язків. Комунікативні компетенції формуються в процесі оволодіння засобами та методами спілкування як основного способу суспільного розвитку особи, *набуття здатностей*: усного та письмового спілкування рідною мовою, володіння іноземними мовами; використання інформаційних і комунікаційних технологій; міжособистої взаємодії; спілкування з нефахівцями своєї галузі та експертами з інших галузей тощо.

Ціннісно-сміслові якості – усвідомлення змісту та значення цінностей і смислів людини та суспільства Європейської цивілізації в їх функціонуванні та розвитку, їх об'єднавчої ролі в забезпеченні гармонійності індивідуального та суспільного життя людей. Набуття цих компетенцій досягається в процесі оволодіння європейськими цінностями та морально-етичними нормами шляхом *набуття здатностей*: бути критичним і самокритичним; бачити нове та бути прихильним до нововведень; діяти в команді; формувати власні мотиви дій і мотивувати інших; цінувати та поважати різноманітність і мультикультурність суспільного середовища; проявляти ініціативність і підприємливість; діяти на засадах прийнятих у конкретному середовищі етичних норм; діяти послідовно та наполегливо по виконанню поставлених завдань і взятих зобов'язань; діяти на засадах рівних можливостей і гендерної рівності тощо.

Формування гуманітарної складової освітніх (наукових) програм є важливою складовою якісної сучасної освіти. Її зміст повинен стати предметом ґрунтовного розгляду фахівцями в сфері гуманітарної освіти на всеукраїнському рівні та включений до стандартів освіти як їх нормативний компонент. Викладений перелік гуманітарних компетенцій слід розглядати як пропозиції, які можуть сприяти досягненню даної мети.

До предметного поля освітніх (наукових) програм підготовки фахівців з вищою освітою повинні бути включені лише ті дисципліни, зміст яких спрямований на формування чітко визначеного переліку гуманітарних компетенцій. Крім того, зміст обраних дисциплін та їх вивчення, повинні бути структуровані за такими формами, що забезпечують набуття особою певного рівня *компетентності*, здатностей досягати цілі та володіти способами дій, відображених у компетенціях.

Основними напрямками структурування навчального матеріалу кожної дисципліни та методи його освоєння, що формують компетентність особи, є: *знання, розуміння, судження (оцінювання), застосування, аналіз, синтез*. Для набуття гуманітарних компетентностей додатково можуть використовуватися такі форми, як *сприйняття, реагування, ціннісна орієнтація, організація та концептуалізація, характеристика системи цінностей*. В організації вивчення окремих дисциплін можуть бути використані: *імітація, досягнення точності, поєднання, натуралізація*.

Важливо наголосити, що кожна форма набуття особою компетентності підлягає оцінюванню за встановленою у навчальному закладі шкалою. Загальний підсумок результатів оцінювання, за кожною формою оволодіння матеріалом навчальної дисципліни, відображає рівень компетентності особи, виступає кінцевим результатом навчання. Форми структуризації навчального матеріалу та методики оцінювання результатів вивчення дисциплін є основною складовою *робочих навчальних програм* і не входять до освітнього стандарту.

Усик В.І., к.е.н., доцент
кафедри макроекономіки та державного управління

ЕВАЛЮАЦІЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-МАГІСТРІВ

Сучасні умови розвитку вимагають від професійної підготовки фахівця не тільки глибоких знань за обраною спеціальністю, але й уміння правильно та результативно використовувати їх у практичній діяльності. Наші магістри повинні вільно орієнтуватися в макроекономічному середовищі, проводити якісний аналіз, визначати тенденції, що характеризують макроекономічні явища, і на основі цього самостійно приймати управлінські рішення. Але, на жаль, сьогодні в більшості випадків переддипломна практика, яка є основним етапом саме практичної підготовки, має формальний характер, тому не здатна виховати в молодій людині риси лідера та управлінця.